

Dr. sc. Bernisa Puriš
Azra Muratović, MA

ELEMENTI JEZIČKE KULTURE U KOMUNIKACIJI NA DRUŠTVENIM MREŽAMA

Sažetak

U radu se razmatraju sastavnice jezičke kulture u komunikaciji na društvenim mrežama. Cilj je rada, s jedne strane, ustanoviti odnos komunikatora na društvenim mrežama prema standardnojezičkoj normi, kao sastavnici jezičke kulture, i to na ortografskom, gramatičkom i leksičkom planu; s druge strane, u radu se razmatraju međusobni pozitivni i negativni verbalni odnosi komunikatora na društvenim mrežama – u tom pravcu istražuju se elementi jezičkoga bontona i jezičke agresije.

***Ključne riječi:** jezička kultura, standardni jezik, jezički bonton, jezička agresija, pragmatička kompetencija*

Uvod

Proučavanje elemenata jezičke kulture u komunikaciji na društvenim mrežama ulazi u opći kontekst proučavanja jezičke kulture bosanskoga jezika, a to znači u kontekst proučavanja svih vidova njegova raslojavanja i sagledavanja potencijalnih pravaca u kojima se on može mijenjati, razvijati i razrađivati svoje funkcionalne stilove, podstilove i žanrove u skladu sa savremenim potrebama i razvojem društva.

Iako se i bez znanstvenih analiza, preliminarnim zapažanjima, može s određenom mjerom sigurnosti ustanoviti da u komunikaciji na društvenim mrežama nerijetko dolazi do kršenja standardnojezičkih normi i jezičkoga bontona, ipak, da bismo mogli uopće govoriti o kulturi komuniciranja na društvenim mrežama te da bismo jezičku kulturu uopće mogli nadograđivati i njegovati, potrebno ju je temeljito proučiti i proniknuti u njezinu prirodu u svim vidovima funkcionalnog raslojavanja jezika. Osim toga, zadaća je jezikoslovaca proučavati razvojne procese u savremenom jeziku i procjenjivati dinamiku sinhronijskoga jezičkog sistema (usp. Jedlička 2015: 255), pri čemu se proučavanje jezika društvenih mreža, kao modaliteta jezika koji

prate digitalno-tehnološki razvoj društva i njegove savremene tokove, pokazuje aktuelnim i potrebnim.

Proučavanje jezičke kulture uopće podrazumijeva proučavanje njenih temeljnih sastavnica, a to su proučavanje odnosa komunikatora prema *standardnojezičkoj normi* (pravopis, pravogovor, gramatička, tekstovna, leksička, stilistička pravilnost i sl.), ustanovljenje *individualnih jezičkih osobina* (urođenih, tj. naslijeđenih i stečenih, tj. naučenih) te proučavanje *jezičkoga bontona* (poštovanja i uvažavanja sagovornika, kulture slušanja, neupadanja u riječ, nenadvikivanja, nesvađanja, neizrugivanja i sl.) (Gazdić-Alerić 2012: 332). Cilj je ovoga rada, s jedne strane, razmotriti odnos komunikatora na društvenim mrežama prema *standardnojezičkoj normi*, kao sastavnici jezičke kulture, i to na ortografskom (pravopisnom), gramatičkom i leksičkom planu; s druge strane, u radu se razmatraju međusobni pozitivni i negativni verbalni odnosi komunikatora na društvenim mrežama – u tom pravcu istražuju se elementi *jezičkoga bontona* i *jezičke agresije*.

Standardni jezik, jezička kultura i pragmatička kompetencija govornika

Standardni jezik je kultivirani, najrazvijeniji i ujedno najobavezniji, tj. najvažniji oblik nacionalnoga jezika (Ružička 2015: 205). On je autonoman, to jest „nezavisan od svih spontanijih govornih navika, pa bilo to stari mjesni govori, interdijalekti, razni jezici širokoga ophođenja, razgovorni jezici i sl.“ (Katičić 1992: 66). S druge strane, svaki je spontani jezik, tj. neknjiževni / nestandardni oblik jezika – sredstvo komunikacije u određenom području ljudskoga djelovanja, a to znači da je opseg njegovih funkcija ograničen, da je vezan za uže područje, za karakteristične situacije, za određen način života.

Pojam jezička kultura „obuhvaća jezičnu politiku, normativnu djelatnost jezikoslovaca koji brinu o primjeni standardnoga jezika, te svjesnu brigu govornika o kvaliteti jezične komunikacije koja bi se trebala odvijati na standardnom jeziku“ (Wroclawska 2009: 83). Jezička kultura u užem smislu odnosi se na *ciljanu brigu za kultiviranjem jezika i jezičke prakse* (v. Ružička 2015: 203).

Treba imati u vidu da je savladavanje standardne norme „samo (je) prvi korak, samo je tablica množenja jezične kulture“ (Katičić 1992: 70), a to znači da je za jezičku kulturu, osim standardne definicije koja se odnosi na poštivanje normi jednoga standardnog jezika u govoru i pisanju, od velike važnosti i stvaralačka upotreba jezika, iznijansirano izražavanje u različitim funkcionalnim stilovima govornoga i pisanoga jezika, odnosno prilagođenost izraza različitim konsituacijama, što direktno utječe na širenje i razvijanje jezičke i komunikativne / pragmatičke kompetencije pojedinca.

U svrhu istraživanja jezičke kulture na društvenim mrežama važno je preciznije odrediti pojam *pragmatičke kompetencije*, stoga ćemo ovdje navesti njeno šire tumačenje, kako to, prema Aghai, navodi Bertoša (1999: 67): „Pragmatička kompetencija izrasta iz određenja jezika kao djelovanja na stvarnost i sudionika komunikacijskog procesa da bi se ostvarili postavljeni komunikacijski ciljevi. Ta aktivnost uključuje s jedne strane upotrebu jezika, a s druge strane jezično djelovanje koje je njome omogućeno.“

Komunikacijski cilj govornika i kreativne energije jezika

Kada je riječ o *komunikacijskom cilju govornika*, kao sastavnici pragmatičke kompetencije, za proučavanje jezičke kulture od posebne je važnosti sljedeće tumačenje, a koje nam omogućava razumijevanje nedostatka jezičke kulture, odnosno jezičkoga bontona na društvenim mrežama kao svjesnih strategija kojima se želi postići određeni komunikacijski efekat:

„Da bi postigao željeni komunikacijski cilj govornik koristi različite svjesne strategije jezičnoga djelovanja koje ovise o njegovim namjerama. Upotrebljavajući stereotipe s neutralnim ili pozitivnim namjerama,¹ govornik mora paziti na to da budu u skladu s kontekstom iskazivanja, jer bi, inače, negativnim utjecajem na sugovornika, mogle prouzročiti negativne posljedice koje bi se nepovoljno ostvarile na sam komunikacijski cilj. No, ako je govornikova intencija negativna i ako stereotipima želi uvrijediti ili poniziti sagovornika, onda taj zahtjev treba svjesno prekršiti. Time zloupotrebljava jezik, ali i to čini u pragmatičke svrhe – da bi postigao određeni učinak na sagovornika.“ (Bertoša 1999: 68)

¹ Pod neutralnim ili pozitivnim namjerama podrazumijevaju se one kojima cilj nije uvreda ili poniženje govornika, a pod negativnim one koje ih žele postići.

Također, u razmatranju jezičke kulture treba imati u vidu i *kreativne energije jezika*, koje bitno utječu na obilježja jezičke kulture na društvenim mrežama. U kreativne energije *jezika*, prema Radovanoviću, „možemo (barem u oblasti leksikona, ali i drugde) ubrojati jezičke pojave tipa: terminologije, neologizmi, obrasce tvorbe reči, žargonizmi, metafore, posuđivanje iz drugih jezika, postupke frazeologizacije, pesničko ‘razaranje’ semantičkih pravila, i sl.“ (1997: 66). Načini ispoljavanja jezičke kreativnosti na društvenim mrežama vidljivi su i kada je riječ o odnosu prema standardnojezičkoj normi i u pogledu pragmatičkih aspekata jezika.

Komunikacija na društvenim mrežama kao treći modalitet jezika

Poznato je da se u lingvistici tradicionalno kontrastiraju karakteristike pisanoga i govorenoga jezika te njihove strukture i funkcije kao zasebni modaliteti jezika. S pojavom interneta, međutim, te naglom popularizacijom pisane komunikacije posredstvom računara, javila se potreba za pozicioniranjem tog novog diskursa u neki od spomenutih jezičkih domena ili pak za redefiniranjem date podjele (v. Drinčić 2011: 37).

David Crystal (2001: 47) uvodi pojam *netspeak* (internetski govor – upotreba jezika u internetskoj komunikaciji) i naglašava da on nikako ne smije biti prijetnja ili izazov standardnoj upotrebi jezika, nego da ga treba posmatrati kao poseban jezički stil, kao treći modalitet jezika koji objedinjuje svojstva pisane, govorene i elektronske komunikacije.

Odnos prema standardnojezičkoj normi kao sastavnici jezičke kulture

A. Markowski navodi sedam osnovnih stavova prema jeziku: purizam, perfekcionizam, stav koji se zasniva na logici, liberalizam, indiferentizam, prirodan stav te racionalizam (v. u: Kryžan-Stanojević 2009: 16). Može se ustvrditi da jezik u komunikaciji na društvenim mrežama podliježe liberalizaciji i/ili indiferentnom odnosu prema eksplicitnoj, standardnojezičkoj normi. Liberalizacija pristupa jeziku dovela je do niza pojava koje neki smatraju najavom propadanja jezika, drugi samo jednom od faza njegovog razvoja. Tako, naprimjer, David Crystal (2001: 20) iznosi stav da ludička funkcija koja je na svojevrsan način zastupljena u internetski posredovanoj komunikaciji najčešće dovodi do narušavanja nekih jezičkih pravila jer se u takvoj vrsti komunikacije jezik oneobičava da bi komunikacija bila ‘življa’

i na taj način bliža komunikaciji licem u lice. Ranko Bugarski (2005: 24) smatra da „pretežna anonimnost i depersonalizovanost poruka na mreži podstiče ležerniji odnos prema upotrebljenim jezičkim sredstvima, od leksike i frazeologije do sintakse i interpunkcije. Tim putem jezički standard lako klizi u substandard, pa i žargon; a kad je reč o jezicima čije se ortografije služe dijakritičkim znacima, (...) rutinsko izostavljanje dijakritika ‘globalizuje’ nacionalne jezike na način koji može ugroziti jezički i nacionalni identitet njihovih govornika“.

U razmatranju posebnosti jezika interneta, kao trećeg jezičkog modaliteta, odnosno u razmatranju specifičnosti jezika društvenih mreža – poći ćemo od pretpostavke da se one očituju u obliku triju jezičkih napetosti: između standardnojezičke norme i norma svakodnevnoga govornog jezika; između specifično pisane norme (norme pisanoga jezika) i specifično govorene norme (skupa specifičnih sredstava govorenoga jezika, koja se u pravilu pojavljuju u spontanom izričaju) i, napokon, između tendencija prema stilskoj diferencijaciji (koja se manifestuje jačanjem stilski specifičnih obilježja) i prema stilscome ujednačavanju (usp. Jedlička 2015: 244). Posljedice tih napetosti specifikum su jezika u komunikaciji na društvenim mrežama. Te se specifičnosti javljaju u odnosu prema pravopisnoj normi, u glasovnoj strukturi riječi, u oblicima riječi, zatim u vezi sa sintaksičkim konstrukcijama te na leksičko-semantičkoj razini.

Kada je riječi o odnosu prema standardnojezičkoj normi kao sastavnici jezičke kulture, *pravopisne specifičnosti* u komunikaciji na društvenim mrežama javljaju se kao rezultat djelovanja triju operacija: oduzimanja, dodavanja i zamjenjivanja. Prvi proces uzrokovan je ekonomičnošću i brzinom pisanja, drugi tendencijom za oneobičavanjem i stvaranjem specifičnoga pisanog koda, a treći je posljedica globalnog utjecaja engleskog jezika na nacionalne jezike.

Operacija *oduzimanja* odnosi se u najvećoj mjeri na izostavljanje znakova interpunkcije na kraju iskaza; operacija *dodavanja* – na prečestu upotrebu tri tačke i dodavanju bjelina kojima se odvaja posljednja riječ u rečenici od interpunkcijskog znaka; operacija *zamjenjivanja* odnosi se na latinična slova s dijakriticima (č, ć, đ, š, ž), koja se zamjenjuju samo sa c, c, d, s i z, odnosno sa tj (ć) i dj (đ), ili se zamjenjuju slovima engleskog alfabeta (po uzoru na engleski pravopis): ch (č), sh (š) te, po analogiji, zh (ž):

- rod moj najljep**shiiii** <3
- hvala ti dusho moja
malo sam **chupava** al **shta** da se radiii hahahah :* :* :*
 - volim najvis**heee chupu** svoju cmokkk

Na **gramatičkom planu** znatna je korelacija pisane s govornom stranom jezika, usljed čega dolazi do redukcija / nultih realizacija glasova ili slogova u strukturi određenih vrsta riječi i njihovih oblika. Ta strukturna pomjeranja ostvaruju se kao gramatički kolokvijalizmi, a javljaju se prije kao rezultat svjesnog izbora, radi aktualizacije govornog jezika u pisanom diskursu društvenih mreža, nego kao posljedica nepoznavanja standardnojezičke norme.

Redukcija glasova ili slogova iz primarnog, standardnojezičkog oblika riječi ostvaruje se u inicijalnoj, medijalnoj i finalnoj poziciji. S tim u vezi govorimo o *aferezi* (izostavljanju foneme ili sloga na početku riječi), *sinkopi* (redukciji foneme ili sloga u sredini riječi) te o *apokopi* (redukciji foneme ili sloga na kraju riječi).

U razgovorima na društvenim mrežama posebno je uočljiva apokopa, i to pretežno izostavljanje vokala iz infinitivnog nastavka glagola na -ti. Apokopiranju su često podložni veznici i prilozi te partikula *li*:

1. ma treba samo maline sadit
2. ne mogu vjerovat! cestitam vam od <3333
3. Ljudi moji, ak' vec mislite cenzurise sopstvene rijeci, naucite prvo kak' se to radi :D
4. Nije bas bila odusevljena al je rekla ok kasnije
5. je l' to sedam godina sreće?

Sljedeća po učestalosti je medijalna redukcija glasova ili slogova – *sinkopa*:

1. Eo Nina kupih novu paklu
2. Kol'ko sam ja skontala, njega nema?

Poseban slučaj sinkope je *sinereza* – kontrakcija dvaju vokala ili slogova u jedan. U diskursu društvenih mreža sinereza se najčešće ostvaruje kao kontrakcija vokalske grupe u muškom rodu glagolskog pridjeva radnog:

- hahaha pa znas mene i fb XD a i ti si ih moro lajkovat :-P

Kada je riječ o redukciji ili elidiranju u strukturi glagolskih oblika, onda se bitno izdvoja elidirani perfekt:

- ja te zvala a ti nista :-(
- eee sori
- imala casove pa kasno vidjela

Sintaksu u diskursu društvenih mreža obilježava čestota eliptičnih rečeničnih struktura; također, česte su upitne rečenice s elidiranom česticom *li*:

1. dokle si ti
2. ti to iz iskustva
3. hoćeš imat vremena
4. eee forwardovao sam ti slike od sinoc jesi ih dobio?

Iskazi u formi složene rečenice upotrebljavaju se uglavnom u interakciji koja se ostvaruje između komunikatora koji se ne poznaju, čime se uglavnom želi iskazati pristojnost i uvažavanje nepoznatog sagovornika.

Odnos komunikatora na društvenim mrežama prema **leksičkoj normi** upućuje na intenzivnu amerikanizaciju i kolokvijalizaciju leksičkog fonda. Engleski leksički fond koristi se etimološki i fonetski:

- hejjjj koji ti je ono **username**? uporno mi daje neki **error** pa **kontam** mozda je nešto do mog telefona
ovi **smartphoni** su **fakat** uzasss
- **beautifulgirl25 :-)**
a **password** sam ti juce dala
- veliki **like** za **username** *_*
hajd sad cu ja ovo **check** pa ti javim

- okiii **thanks darling**, vidimo se **tonight**!
byeeee :*
- hej **bejb**, **sori** za sinoc, fkt nisam mogla doci :-(
- vidimo se vcrs svakako?
- ma nije **frka**, zao mi je sto nisi bila
bilo je bas **najs**
aaa da da, vidimo se **tunajt**, naravno :-D
- **kul** :)
sad sam u **ofisu** pa se cujemo jos kasnije da se dogovorimo
za **tajm**
moze?
- **of kors**!
baaaj :*

Pragmatički aspekti jezičke kulture na društvenim mrežama

Pragmalingvističke činjenice i njihov pragmatički aspekt 'pomažu' čovjeku u njegovu ponašanju prema drugim ljudima. Ta aktivnost uključuje s jedne strane *jezičku upotrebu*, a s druge strane *jezičko djelovanje* koje je njome omogućeno. Poznato je, naime, da se u komunikaciji poruka formira tako što govornik ima određenu namjeru pri upućivanju poruke sagovorniku tako da u skladu sa svojom namjerom organizira i svoj iskaz utiskujući mu željeno značenje koje sagovornik treba da prepozna kao takvo – u tom smislu govorimo o ilokucijskoj i perlokucijskoj snazi iskaza.

Jezička je kultura u ovome poglavlju definirana jezičkom praksom koja uključuje jezik u upotrebi i jezičko djelovanje. Jezik u upotrebi i jezičko djelovanje u diskursu društvenih mreža sagledavaju se kao pragmalingvistički procesi koji za rezultat imaju specifičan kvalitet jezika utemeljen na čovjekovu *ponašanju* prema drugim ljudima u komunikaciji. U tom smislu ovdje se, s jedne strane, posmatraju pragmatički aspekti jezičkoga bontona (uljudnosti u jezičkom ponašanju), koji se definira kao „izraz brige za osjećaje drugih“ (Marot 2005: 61), te, s druge strane, posmatraju se pragmatički aspekti jezičke agresije, pod kojom se podrazumijeva „verbalni nasrtaj na sugovornika ili primatelja poruke“ (Vidović-Bolt 2013: 130). Cilj je istraživanja u ovome dijelu rada ustanoviti kvalitet jezika s obzirom na međusobno jezičko ponašanje korisnika

u diskursu društvenih mreža – u tom smislu jezička kultura sagledava se kao *stanje jezika u kulturi određenoga diskursa*, odnosno funkcionalnoga stila ili njegovoga žanra².

Jezički bonton

Pod jezičkim ili govornim bantom podrazumijeva se konvencionalan govor koji čine gotove formulacije za uspostavljanje uljudnoga kontakta među sagovornicima. Takve formulacije, kojima se, zapravo, ostvaruje fatička funkcija jezika, prate ljudske postupke i obilježavaju međuljudske odnose, a nalazimo ih u započinjanju i zaključivanju razgovora, pri čemu se ostvaruju kao invokacijski i eksvokacijski pozdravi, zatim u obraćanju, oslovljavanju i predstavljanju, pri čemu se ostvaruju kao adresativni pragmemi ili honorifici, potom u prilikama kao što su čestitanja, zahvale i sl. Govorni banton „govori o općem i apriornom poštivanju svakog čovjeka te o skromnosti i dobrohotnosti onog koji govori“ (Škarić 2008: 22). Međutim, usljed društvenih promjena i mogućnosti komuniciranja putem novih medija, koji zahtijevaju bržu i ekonomičnu komunikaciju, jezički je banton doživio nagle promjene. Štaviše, prema mišljenju I. Škarića, govorni je banton pod pritiskom *kulturne destrukcije* i *demokratizacije* znatno stradao – „stvara se nova kultura i u njoj nova retorika, za nove ljude, za narod“ (2008: 23).

U skladu s obimom i granicama koje dopušta ova vrsta rada, ovdje ćemo, u diskursu društvenih mreža, analizirati samo govorni čin pozdravljanja.

Govorni čin pozdravljanja

Pozdravljanje ukazuje na pragmatičku kompetenciju govornika koji poznaje kulturu komunikacije u određenoj društvenoj zajednici te pokazuje sposobnost za jezičko djelovanje koje ta zajednica smatra prihvatljivim. Pozdravljanje je govorni čin u kojem ljudi pri susretima ili rastanku upotrebljavaju konvencionalne i pojednostavljene, gotove formule, tj. posebne, ustaljene riječi i izraze za iskazivanje prijateljstva, poštovanja, odanosti, simpatije, bliskosti.

² Ovakvo tumačenje analogno je onome što T. Gazdić-Alerić (2012: 328) izdvaja kao različite načine razumijevanja pojma *jezička kultura*. Ona kaže: „Pojam ‘jezička kultura’ neki autori smatraju pojmom s jedinstvenim značenjem, dok ga drugi dijele na kulturu govora i kulturu pisanja, kao i na kulturu pojedinoga funkcionalnoga stila.“

Upotreba pozdrava u određenom komunikativnom diskursu društveno je i kulturološki uvjetovana. Kultura verbalne komunikacije nalaže da izbor pozdrava bude prilagođen komunikativnom diskursu.³

U analizi koja slijedi pozdrave ćemo posmatrati kao ritualne činove *invokacije* (započinjanje komunikacije/pozdravi pri susretu) i *eksvokacije* (završavanje komunikacije/ pozdravi na rastanku).

Ritualnim činom ***invokacije*** „komunikator skreće pozornost na sebe radi uspostavljanja komunikacije s drugim osobama” (Pintarić 2002: 122, 123). Pri invokaciji se uz pozdrav često javlja vokativno obraćanje ili retoričko pitanje. U invokaciji na društvenim mrežama nalazimo uobičajene formalne pozdrave:

1. Dobar dan prijatelji! Kiss!
2. Dobar dan, dragi moji. Iako je ponedjeljak ja sam super volje. A vi?

No, kako je prototip komunikacije na društvenim mrežama svakodnevni razgovorni jezik, jasno je da pri započinjanju komunikacije u tom diskursu dominiraju neformalni, kolokvijalni oblici pozdrava, pretežno kolokvijalni pozdravi *ćao*, *zdravo*:

1. cao da li si za normalno dopisivanje
2. Zdravo, automobilisti! Samo da vas podsjetim da pazite na putevima jer je proljeće sezona malih ježeva!

Opće tendencije u pozdravnim leksemama na društvenim mrežama vode ka skraćivanju tih leksema na još manje leksičke jedinice ili na deminutivizirane oblike – tako se npr. umjesto *dobar dan* (*večer*, *jutro*) upotrebljava samo *dan*, *jutro*, *večer* (usp. Pintarić 2002: 123) ili se, štaviše, cijela pozdravna fraza kontrahira, naprimjer:

1. Jutro ppl!
3. brojtro evribadi

U diskursu društvenih mreža kao invokacijski pozdravi često nastupaju retorička pitanja, naprimjer: *kako si, gdje si (đe si/đesi), gdje si ti meni, koga to moje oči vide, je li moguće da tebe vidim ovdje?* (usp. Pintarić 2002: 130). Uz retoričko pitanje u funkciji pozdrava nerijetko stoji vokativ vlastitih imena, općih imenica i poimeničenih

³ Tako se razlikuju pozdravi unutar iste konfesionalne zajednice, zatim, tzv. građanski pozdravi, službeni pozdravi, pozdravi među mladom populacijom, pozdravi određenih društvenih grupa i dr. (usp. Šipka 2005: 203).

pridjeva, naprimjer: *stari moj, druže stari, prijatelju, kućo stara, paša, grome* (tako pri susretu dvojice muškaraca) – pritom je vokativ, kako se to vidi, često iskazan žargonizmima; žene upotrebljavaju, naprimjer, vokativ *draga (moja)*. Naprimjer:

1. Hej kako si?
2. Siđe paša moj
3. Stari moj, nismo se dugo culi, nadam se da si dobro.
4. Gdje si, Grome, druže stari, pa šta ima, nismo se vidjeli sto godina!

Eksvokacija je obrnut proces od invokacije, ona znači završetak susreta i ima nekoliko faza: 1) zaključivanje teme, 2) planiranje idućeg susreta, 3) naglašavanje rastanka i 4) konačni rastanak s naznakom želje za daljim održavanjem dobrih odnosa (Pintarić 2002: 122):

a) *zaključivanje teme*

1. vazi cujemo se
2. Znaci dogovoreno, a sad idemo na zajedničku fotku
3. Dakle dogovoreno kontaktiram vas cim budem imao povratnu informaciju

b) *najava završetka razgovora*

1. sad moram ici ljubavi moja ako ti zatrebam samo me pozovi
2. ahaa dobro onda valjda neko javi sutra jel ima taj sastanak il nema
3. U ova doba crtani ? Hmm ... Dobro Laku noć i meni ...Cujemo se

Ako je komunikacija prethodno naglo prekinuta, javlja se nelagoda te pozdrav potpuno izostaje a njegovu funkciju preuzima iskaz kojim se izriče neodobrovanje, negodovanje ili sumnja, što je obično popraćeno i pojačano uzvikom ili trima tačkama (*ahaa, hmm*),

kako to ilustriraju prethodno navedeni primjeri 2 i 3.⁴

c) *planiranje idućega susreta*

1. vidimo se sutra na fakultetu
2. Laku noc. Do sutra.
3. U ova doba crtani ? Hmm ... Dobro Laku noć i meni
...Cujemo se
4. Probudio sam se sa osmjehom na licu ☺ operacija super
prošla...cujemo se cim malo dodjem sebi ☺

d) *konačan završetak susreta*

1. Navrati kad mogneš. Pozz!
2. cao cao... dovidjenja zdravo!
3. **Ćao Ćao**, uspješan ti dan želim!
4. Zbogom ostaj voljeni moj grade...
5. Uzivajte u ovom lijepom danu svako dobro vam zelim...
6. Svako dobro drustvo. Ugodno vece i miran san Vam zelim.

Kao specifičan pozdrav društvenih mreža izdvaja se grafemska multiplikacija *pozzz* – koja funkcionira i kao invokacijski i kao eksvokacijski pozdrav:

1. pozzzz svima..... sta se radi ?
2. Navrati kad mogneš. Pozz!

Može se uočiti kako se među navedenim pozdravima nalaze i oni formalni, npr. *laku noć*, *svako dobro (vam želim)*, *ugodno veče*, i

⁴ Sličnu strategiju uočila je D. Marot (2005: 60) u telefonskim razgovorima, navodeći šutnju i nagli prekid razgovora kao uzrok nelagode u telefonskim razgovorima, pri čemu se nagli prekid razgovora javlja i kao uzrok izostavljanja završnog pozdrava. Ona kaže: „Uzrok nelagode su i naglo prekinuti telefonski razgovori što neke osobe primjenjuju kao učestalu strategiju ovakvog načina komuniciranja. (...) Onemogućavanje izricanja završnog pozdrava kojim bi se zaključio razgovor u sagovornika izaziva nelagodu, a razgovor s njegove strane ostavlja ‘otvorenim’ i nedovršenim (...), što bi se smatralo krajnje neuljudnim.“

oni koji pripadaju neformalnom, tipično kolokvijalnom jeziku, a koji su, budući da je kolokvijalni jezik prototip diskursa društvenih mreža, očekivano, češći. Tako se pozdravni pragmemi u eksvokacijama, kao i u razgovornom stilu, nerijetko skraćuju, npr. *‘djenja*, ili se pak kontaktno ponavljaju, npr. *ćao*, *ćao / cao cao... dovindjenja zdravo!*; zatim, evociraju neke druge žanrove razgovornog stila, kao što su telefonski razgovori (takav je pozdrav čujemo se).

Jezička agresija – kršenje jezičkoga bontona

Jezička agresija je „verbalni nasrtaj na sugovornika ili primatelja poruke, a ostvaruje se napadom na drugu osobu (sugovornika, referenta) na različite načine – invektivima, dakle uvredama, psovkama, podcjenjivanjem, porugama, ali i stilskim figurama poput ironije [...], sarkazma, aluzije [...] i sl.” (Vidović-Bolt 2013: 130).

Psovka, kao govorni čin grubosti i vulgarnosti, predstavlja ispad prema moralnim, društvenim i konverzacijskim normama. U normativnom smislu psovke se ne toleriraju i isključene su iz pristojne komunikacije. O tome N. Opačić (2013: 85) kaže: „Psovka je uvredljiva riječ, sintagma ili rečenica koja nije prihvaćena u društvu koje se drži bontona (pravila o lijepu ponašanju), pa se među takvim ljudima smatra nepristojnom i neprikladnom. U razgovornom jeziku rabi se za izražavanje ljutnje, iznenađenosti, bijesa, no katkada i kao izraz zadovoljstva i sreće ili veselja.“

Psovka – kao vid verbalne odbrane ili reakcije na neki neprijatan izazov, odnosno kao vid verbalne agresije kojom se sugovornici međusobno udaljavaju, ali i približavaju – sveprisutna je u razgovornom jeziku⁵, te je, s tim u vezi, vidljivo zastupljena i u komunikaciji na društvenim mrežama.

Društvene mreže su u manjoj ili većoj mjeri poligon različitih invektiva. Psovke na društvenim mrežama, kako je pokazao korpus istraživanja, kreću se od onih s izrazito opscenom leksikom, preko onih koje se ostvaruju u formi opscene frazeme ili rečenice do onih ostvarenih u vidu šireg diskursa, npr. psovačkog dijaloga. Psovke se u diskursu društvenih mreža javljaju i kao uzrečice. Takve se psovke najčešće upotrebljavaju u vidu akronima, kao što su englesko WTF (What the fuck), ili domaće *jbg*, koji su odavno postali kliše.

⁵ U novije vrijeme psovka se javlja u različitim stilovima, npr. u žurnalističkome stilu, posebno u tzv. žutoj štampi, kontakt-emisijama i sl.

Ovom tipu skraćivanja slične su one psovke u kojima je opscena riječ, najčešće glagol, djelimično eksplicirana. Izostavljanje dijela vulgarne riječi tada je signalizirano zvjezdicama, koje se koriste kao vrsta samocenzure psovke, što podsjeća na zvučni signal koji u nekim medijima pokriva opscenu riječ. Psovke se često upotrebljavaju radi slikovitog prikazivanja situacije, štaviše, ove lekseme upotrebljavaju se i u hiperboličnom iskazivanju pozitivnog stava prema sagovorniku ili sadržaju iskaza.

Pored psovki, kao elementi jezičke agresije na društvenim mrežama nerijetko su zastupljeni pejorativni invektivi te ironija, sarkazam i cinizam.

Pejorativni invektivi, kao i psovke, ulaze u *konfliktini govorni čin* (Ivanetić 1995: 64). U komunikaciji na društvenim mrežama adresat je nerijetko objekt pejorativnih invektiva, ali se pejorativni negativni stav često izriče i prema trećim osobama, onim izvan komunikacijskog čina. Negativno ocjenjujući stav u korpusu razgovora na društvenim mrežama najčešće se odnosi na nečiji fizički izgled, karakter, ambicije, intelekt ili postupak, pri čemu je namjera pošiljaoca poruke poruga, kritiziranje, prekoravanje, predbacivanje, okrivljavanje. Kao pejorativni invektivi u komunikaciji na društvenim mrežama najčešće nastupaju augmentativi, žargonizmi, vulgarizmi, metaforički resemantizirani apelativi (koji su obično pojačani pejorativnom semantičkom vrijednošću broja *jedan*).

Ironijom se „kori hvaleći, hvali kudeći, prezire diveći se, hini neznanje, svjesno prešućuje ili kaže manje nego što se očekuje“ (Bagić 2012: 158). U komunikaciji na društvenim mrežama ironija se često javlja u funkciji afektivnog naglašavanja i jetkog komentiranja psihomoralnih osobina, izgleda, ponašanja i postupaka.

Ironija u diskursu društvenih mreža nerijetko prelazi u sarkazam, zajedljivu, zlobonu ironiju, ili cinizam, drsku ironiju, naprimjer:

1. Ne želim da pričam loše o tebi ali nemoguće je ćutati čitavoga života!
2. Iskompleksiran si? Slažem se sa tobom.
3. Bez obzira što ti imaš pravo na vlastito mišljenje to nas ne obavezuje da slušamo gluposti

Za razliku od psovki i vulgarizama, iskaze markirane ironijom i sarkazmom, kako je pokazao naš korpus, češće upotrebljavaju starije

generacije. Mlađe generacije koriste se ironijom i sarkazmom, ali ne u onoj mjeri u kojoj su psovke i vulgarizmi prisutni unutar te skupine.

Zaključak

Liberalizacija i indiferentan odnos prema standardnoj jezičkoj normi i jezičkome bontonu, koji su u ovome radu razmatrani kao sastavnice jezičke kulture na društvenim mrežama, prihvatljivi su samo ako se posmatraju iz perspektive funkcionalnog raslojavanja jezika i funkcionalne primjerenosti, a to znači ukoliko se diskurs društvenih mreža uzima i razumijeva kao diskurs čija je upotreba prilagođena određenome mediju komunikacije i određenoj diskurzivnoj praksi. U tom se pravcu komunikacijski, pragmatički i stilistički, kompetentnim mogu smatrati samo oni govornici koji pokazuju sposobnost izbora jezičkih sredstava prilagođenih određenome diskursu, odnosno oni govornici koji posjeduju sposobnost preključivanja s jednog koda na drugi u različitim govornim situacijama; u tom smislu, komunikacijske pogreške utiču na jezičku kulturu samo onih koji ih kao takve ne prepoznaju.

Literatura

1. Bagić, K. (2012) *Rječnik stilskih figura*, Zagreb: Školska knjiga.
2. Bertoša, M. (1999) „Stereotipi o životinjama“, u: *Teorija i mogućnosti primjene pragmalingvistike*, urednici: L. Badurina, N. Ivanetić, B. Pritchard, D. Stolac, Zagreb – Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
3. Crystal, D. (2001) *Language and the Internet*, Cambridge: Cambridge University Press, <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam031/2001025792.pdf>, posjećeno 20.12.2014.
4. Drinčić, G. (2011) „Diskurs računarski posredovane komunikacije kao novi jezički vid: Između govornoga i pisanoga jezika“, *Lingua montenegrina*, god. IV/1, br. 7.
5. Gazdić-Alerić, T. (2012), „Utvrdjivanje sastavnica pojma jezična kultura“, u: *Bosanskohercegovački slavistički kongres I: Zbornik radova*, knj. 1, Sarajevo: Slavistički komitet.
6. Ivanetić, N. (1995) *Govorni činovi*, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

7. Jedlička, A. (2015) „Razvojna dinamika suvremenog češkog književnog jezika“, u: *Jezična kultura: Program i naslijeđe Praške škole*, Zagreb: Srednja Europa.
8. Katičić, R. (1992) *Novi jezikoslovni ogledi*. Zagreb: Školska knjiga.
9. Marot, D. (2005) „Uljudnost u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji“, u: *Fluminensia: Časopis za filološka istraživanja*, god. 17, br. 1.
10. Opačić, N. (2013) „Psovka u celofanu“, u: *Javni jezik kao poligon jezičnih eksperimenata*, uredila: B. Kryžan-Stanojević, Zagreb: Srednja Europa.
11. Pintarić, N. (2002) *Pragmemi u komunikaciji*, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
12. Radovanović, M. (1997) „U stegama norme“, u: *Spisi iz kontekstualne lingvistike*, Sremski Karlovci – Novi Sad.
13. Bugarški, R. (2005) *Jezik i kultura*, Beograd: Biblioteka XX vek.
14. Ružička, J. (2015) „Problem jezične kulture“, u: *Jezična kultura: Program i naslijeđe praške škole*, Zagreb: Srednja Europa.
15. Šipka, M. (2006) *Kultura govora*, Sarajevo: Institut za jezik.
16. Škarić, I. (2008) *Temelji suvremenoga govornništva*, Zagreb: Školska knjiga.
17. Vidović Bolt, I. (2013) „Jezična agresija u javnom govoru“, u: *Javni jezik kao poligon jezičnih eksperimenata*, uredila: B. Kryžan-Stanojević, Zagreb: Srednja Europa. Wrocławska, E. (2009) „Alfabetizacija kao subjekt jezične kulture“, u: *Lice i naličje jezične globalizacije*, Zagreb: Srednja Europa.

ELEMENTS OF LANGUAGE CULTURE IN COMMUNICATION ON SOCIAL NETWORKS

Abstract

In this paper are discussed the elements of language culture in communication on social networks. The aim of the paper, on the one hand, is to explore how the standard language, as a component of linguistic culture, is applied, on the orthographic, grammatical and lexical plan, by the communicators on social networks. On the other hand, the paper deals with the mutual positive and negative verbal relations of the communicators on social networks – in that direction are explored the elements of linguistic etiquette and invectives.

Key words: *language culture, standard language, linguistic etiquette, invectives, pragmatic competence*

